

Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+ w Polsce

JAN SIKORA, UNIwersYTET
ZIELONOGÓRSKI W ZIELONEJ GÓRZE

AGNIESZKA WARTECKA-WAŻYŃSKA

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO IM. EUGENIUSZA PIASECKIEGO W POZNANIU

Abstrakt

W artykule przedstawiono wybrane problemy ekonomiczno-społeczne wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+ w świetle wyników badań ankietowych. Uwzględniając sytuację materialną badanych kobiet scharakteryzowano czasokres wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych (krajowych i zagranicznych), wybór organizatorów wyjazdów oraz obciążenia finansowe budżetu domowego przeznaczone na wyjazdy turystyczne. Wyboru badanej kategorii kobiet dokonano celowo ze względu m.in. na różnicowane pełnione role, dłuższy wiek życia, niższy poziom sytuacji materialnej w porównaniu do mężczyzn. Z badań wynika, że sytuacja materialna kobiet 50+ determinuje czas wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych krajowych i zagranicznych. Badane osoby były też świadome korzyści psychospołecznych i zdrowotnych tych wyjazdów, których szersze spożytkowanie było ograniczone ich niskim poziomem materialnym.

W artykule wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem kwestionariusza ankiety. Ankieta przeprowadzona została w Poznaniu wśród 146 kobiet 50+. Wykorzystano również metodę analizy literatury przedmiotu.

Słowa kluczowe:

kobiety 50+, wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe, korzyści, sytuacja materialna.

Wstęp

Zmiany demograficzne w Polsce powodują zwiększanie się w społeczeństwie liczby ludzi w wieku senioralnym. Na koniec 2015 r. liczba ludności Polski wynosiła 38,4 mln, z czego ponad 8,8 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej. Do roku 2050 populacja osób w wieku 60+ wzrośnie do 13,7 miliona i będzie stanowiła ponad 40% ogółu ludności Polski (Prognoza ludności). Trwający proces starzenia się ludności jest wynikiem wydłużania się trwania życia oraz niskiego poziomu dzietności. Podczas, gdy w roku 1990 w Polsce mężczyzna żył przeciętnie 66,5 lat, a kobieta 77,5 lat, to w 2000 roku mężczyzna żył 69,7 lat, a kobieta 78,0 lat, w 2013 mężczyzna 73,1 lat, kobieta 81,1 lat. Według prognozy w 2030 roku w polskim społeczeństwie przeciętna długość życia mężczyzn wyniesie 75,8 lat, a kobiet 82,2 lata. W roku 2050 mężczyzna żył będzie 82,6 lat, a kobieta 88,5 lat (Prognoza ludności).

Zmianom tym towarzyszyć będą potrzeby rozwoju usług nie tylko medycznych lecz także socjalnych, opiekuńczych, wypoczynkowo-rekreacyjnych. Ważne zatem jest i będzie tworzenie strategii pomyślnego starzenia się, jako procesu zmierzającego do zachowania zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego, które umożliwić będzie osobom starszym czynne uczestnictwo w życiu społecznym bez dyskryminacji ze względu na wiek (Worach-Kardas, 2015, s. 155). Pomyślnie starzenie się charakteryzuje się między innymi takimi cechami, jak: utrzymanie zadowalającego stanu zdrowia; niezależność funkcjonalna w życiu codziennym; utrzymanie więzi rodzinnych i społecznych; możliwość kształcenia się i samorealizacji; utrzymanie niezależności finansowej i mieszkaniowej (Worach-Kardas, 2015, s. 155).

Zmiany społeczne, kulturowe i gospodarcze starzejących się społeczeństw w przeważającej większości mają swoje źródło z momentem

przejścia na emeryturę, czyli przerwaniem aktywności zawodowej, która przez całe życie nadawała sens i kierunek wszelkim działaniom. Przejście na emeryturę i utrata pracy powodują wiele skutków, m.in.: obniżenie dochodów i pogorszenie się warunków ekonomicznych. Wyплаты z ubezpieczeń społecznych są niewielkie i nie pokrywają wszystkich wydatków w wieku emerytalnym, w tym opieki medycznej. Przejście na emeryturę powoduje izolację wielu osób od uczestnictwa w życiu społecznym, zawężanie kręgu znajomych. W niektórych rodzinach wobec ludzi starych, chorych spotyka się narastające zjawisko napastowania, agresji przez członków rodziny. Przybiera ono formę słowną, fizyczną lub też może polegać na finansowym zaniedbaniu lub wyzyskiwaniu. Osoby obarczone opieką nad starymi rodzicami nie radzą sobie finansowo i psychicznie z tym dodatkowym ciężarem, który dokłada się do obowiązków wobec dzieci i współmałżonków a czasem prowadzi do frustracji (Goodman 2002, s. 178).

Współczesne społeczeństwa mają różne możliwości stwarzania warunków realizacji procesu pomyślnego starzenia się. Podkreślają znaczenie aktywności społecznej, turystycznej, fizycznej dla satysfakcji osobistej, zdrowia i poczucia tożsamości osób starszych. Działają w tym celu różne instytucje (np. Uniwersytety Trzeciego Wieku, Kluby Seniora) zajmujące się ochroną interesów najstarszych członków społeczeństwa, organizujące zróżnicowane formy aktywności intelektualnej, poznawczej, fizycznej, rekreacyjnej, turystycznej. Dla niektórych osób działania te są przedmiotem zainteresowania, dla innych bywają obojętne. Nie ma zatem rozwiązania optymalnego dla wszystkich ludzi starszych.

Przyjęte w artykule kategorie społeczno-demograficzne ludzi ze względu na wiek (50+) i płeć (kobiety) są doborem celowym. Bowiem cechą charakterystyczną procesu starzenia się w Polsce jest zjawisko feminizacji.

Wśród populacji seniorów większość stanowią kobiety (59%), na 100 mężczyzn przypada ich 142 (dla całej ludności Polski w 2015 roku wskaźnik feminizacji wynosi 107 (*Mały rocznik*, 2016)). Kobiety stanowią znaczące kryterium zróżnicowania nie tylko biologicznego i zdrowotnego, lecz także społecznego i ekonomicznego. Określenia „kobieta”, „mężczyzna”, „wiek przedprodukcyjny”, „produkcyjny” i „poprodukcyjny” tworzą kulturowe cechy przynależne każdej zbiorowości społecznej. Społeczeństwa bowiem przypisują kobietom i mężczyznom, uwzględniając wiek, określone role społeczne, zawodowe, pozycję społeczną i materialną. Różnice między kobietami i mężczyznami, ich wiek są wyrazem zróżnicowania biologicznego (hormony, anatomia ciała), psychologicznego (cechy osobowości, zachowanie) i społecznego (pełnione role, prestiż społeczny, powierzony prawa i obowiązki) oraz ekonomicznego (wynagrodzenie, status materialny, dostęp do zasobów ekonomicznych) (Goodman 2002, s. 179).

Dłuższe życie kobiet niż mężczyzn, czyni starość „zniewieściałą”. Ulegają one bardziej chorobom, niesprawności fizycznej, a tym samym wymagają większej pomocy i wsparcia przy wykonywaniu codziennych czynności. Ze względu na możliwą wcześniejszą śmierć mężczyzn, swoich mężów, dużo starszych kobiet żyje samotnie. Powstaje zatem zjawisko singularizacji, które wskazuje na wysoki odsetek osób starszych prowadzących jednoosobowe gospodarstwa domowe. W 2030 r. aż 53,3% gospodarstw domowych będzie prowadzonych przez osoby w wieku co najmniej 65 lat, w tym 17,3% przez osoby w wieku 80 lat i więcej. Wynika to m.in. z tego, że w 2015 r. wśród osób starszych w małżeństwie żyło 78% mężczyzn i tylko 42% kobiet. 34% to osoby owdowiałe, w tym ponad 90% to samotne kobiety (*Sytuacja osób*, 2016). Starsze kobiety mają na ogół niższe dochody od mężczyzn, co przekłada się na różnicę w poziomie życia,

np. w dostępie do środków gwarantujących niezależność i sprzyjających aktywnemu stylowi życia. Jak zauważa A. Giddens: *Według niektórych obserwatorów duża liczba odgrywanych przez kobiety ról społecznych, jak np. praca w domu, opieka nad wnukami, niekiedy obowiązki zawodowe, może wywoływać większy stres i przyczyniać się do wyższej zachorowalności* (Giddens, 2004, s. 173). Z drugiej jednak strony, coraz więcej kobiet uważa jesień życia za czas wielkich możliwości, zwieńczenie wcześniejszych planów i zmagani. Jest to czas refleksji nad pełnią życia, szansa na dalszy rozwój, uczenie się oraz poznawanie świata. Lata, w których mężczyźni i kobiety są już wolni od obowiązków rodzicielskich i pracy zawodowej, określa się często trzecim wiekiem. Dlatego też, w tym dłuższym dziś niż kiedykolwiek przedtem okresie, kobiety mogą prowadzić swobodny styl życia, doksztalcać się, nabywać nowych umiejętności, wypoczywać, podróżować turystycznie.

Udowodnione jest, że kobiety 50+ stanowią większość wśród emerytów i częściej wyjeżdżają w celach turystyczno-wypoczynkowych niż mężczyźni emeryci. To znaczy, że częściej zmieniają swoje miejsce stałego pobytu przynajmniej na jedną noc. Podczas tych wyjazdów częściej podejmują zróżnicowane formy czynnej aktywności fizycznej niż biernej (Pikuła, 2013, s. 26). Czynna aktywność fizyczna uprawiana w czasie wypoczynku turystycznego jest zatem ważnym elementem kształtowania dobrostanu zdrowotnego, psychicznego i społecznego kobiet 50+.

Cel opracowania

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych zagadnień związanych z wyjazdami turystyczno-wypoczynkowymi w kontekście ich sytuacji materialnej. W szczególności chodzi o udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- ▶ jaki jest czasokres wyjazdów krajowych i zagranicznych kobiet 50+ w celach turystyczno-wypoczynkowych?;
- ▶ kto był organizatorem podróży turystyczno-wypoczynkowych?;
- ▶ czy wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe kobiet 50+ były uzależnione od ich sytuacji materialnej?

Zainteresowanie kobietami żyjącymi w fazie trzeciego wieku, ich podróżami turystyczno-wypoczynkowymi zdeterminowanymi położeniem materialnym nie jest przypadkowe. Rozpoznanie jednego z elementów stylu życia kobiet 50+ jakim są wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe w kontekście ich sytuacji materialnej, pozwoli m.in. skorygować stereotypowe opinie i oceny odnoszące się do jednostronnego postrzegania roli senioralnej kobiet w życiu społecznym, jak również dostosować trafniejsze propozycje w kształtowaniu polityki społecznej w zakresie aktywności turystycznej seniorów przez instytucje administracji rządowej i samorządowej.

Material i metody badawcze

Artykuł ma charakter literaturowo-empiryczny. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w 2017 r. w Poznaniu. Uczestniczyły w nich 146 kobiet 50+, słuchaczek Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz członkiń Klubów Seniora. Wśród badanych, kobiety w wieku 50–59 lat stanowiły 23,3%, a w wieku 60 i więcej lat 76,7%. Wykształceniem podstawowym i zasadniczym-zawodowym charakteryzowała się 12,6%, średnim 52,8%, wyższym 34,6% kobiet. Uwzględniając grupę społeczno-zawodową 16,7% kobiet 50+ zaliczyło siebie do grupy pracowników fizycznych, 63,5% do pracowników umysłowych, 14,0% reprezentowało kadrę kierowniczą, własną działalność gospodarczą i wolne zawody. Za gospodynie domowe uważało się 5,8% badanych. Czynną aktywność zawodową deklarowało 22,1%

respondentek, a 77,9% kobiet nie pracowała zawodowo. Zgodnie z opinią badanych 45,6% uważała swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą i dobrą, 53,0% jako przeciętną i 1,4% jako złą i bardzo złą.

Przedmiotem badań empirycznych było poznanie opinii kobiet 50+ na temat aktywności turystyczno-wypoczynkowej w zależności od ich sytuacji materialnej. W tym celu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach której zastosowano technikę ankiety audytoryjnej przeprowadzonej w obecności ankietera oraz technikę wywiadu bezpośredniego. Posłużono się także metodą analizy literatury przedmiotu. W badaniach empirycznych przestrzegane zostały zasady etyki badań ankietowych, w których kierowano się zgodą respondentów na podjęcie tego rodzaju badań.

Uzyskane wyniki z badań ankietowych zostały właściwie pogrupowane, zliczone oraz uporządkowane całościowo w formie tabelarycznej (Frankfort-Nachmias, Nachmias 1996; Babbie 2001). Tabelaryczna prezentacja statystyczna w rozkładzie bezwzględny procentowym (Jóźwiak, Podgórski 2006) badanych zagadnień aktywności turystyczno-wypoczynkowej kobiet 50+ pozwoliła uzyskać niezbędne informacje stanowiące podstawę do dalszej analizy jakościowej.

Wyniki badań i ich analiza

Jednym z celów badawczych było poznanie czasookresu wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+. Długość pobytu badanych na tych wyjazdach w zależności od ich sytuacji materialnej przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Preferowany przez kobiety 50+ czasokres wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych z uwzględnieniem ich sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
		N	%	bardzo dobra, dobra		przeciętna	
		N	%	N	%	N	%
1.	Krótkoterminowe (do 5 dni)	60	41,1	25	36,2	35	45,5
2.	Długoterminowe (pow. 5 dni)	56	38,4	30	43,5	26	33,7
3.	Krótko i długoterminowe	4	2,7	3	4,3	1	1,3
4.	Brak danych	26	17,8	11	16,0	15	19,5
5.	Razem (N)	146	100,0	69	100,0	77	100,0

Źródło: Badania własne (N=146).

Analiza wyników pokazała, że wśród badanych kobiet nie ma znaczącej różnicy między wyjazdami krótkoterminowymi a długoterminowymi. Różnice uwiadcniają się przy uwzględnieniu ich sytuacji materialnej. Kobiety 50+ charakteryzujące się bardzo dobrą i dobrą sytuacją materialną preferowały długoterminowe (powyżej 5 dni) wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe (43,5%). Z kolei respondenci deklarujące swoją sytuację materialną jako przeciętną preferowały krótkoterminowe (do 5 dni) wyjazdy turystyczno-rekreacyjne (45,5%).

Z kolei kierunki tych wyjazdów (kraj czy zagranica) w zależności od sytuacji materialnej kobiet 50+ przedstawione zostały w tabelach 2 i 3.

Tabela 2. Kierunki krajowych wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+ w latach 2012–2016 z uwzględnieniem sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
				bardzo dobra, dobra		przeciętna	
		N	%	N	%	N	%
1.	Wyjechano: nad morze	109	74,7	51	77,3	56	73,7
	w góry	52	35,6	25	37,9	26	34,2
	nad jezioro, rzekę	35	24,0	22	33,3	12	15,8
	do rodziny	50	34,2	20	30,3	28	36,8
	inne	1	0,7	1	1,5	0	0,0
2.	Nie wyjeżdżano w kraju	5	3,4	2	3,0	3	3,9
3.	Brak danych	6	4,1	4	6,1	2	2,6

Źródło: Badania własne (N = 146).

Z danych zawartych w powyższej tabeli można zauważyć, że w latach 2012–2016 wśród badanych kobiet, zarówno z sytuacją materialną bardzo dobrą i dobrą oraz przeciętną dominowały krajowe wyjazdy nad morze (w kolejności 77,3% i 73,7%). Na drugim miejscu były wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe w góry. Ten kierunek wyjazdów wybrało 37,9% kobiet 50+ z sytuacją materialną bardzo dobrą i dobrą oraz 34,2% z sytuacją przeciętną. Charakterystyczne jest, że wyjazdy krajowe do rodziny preferowały częściej kobiety 50+ z sytuacją materialną przeciętną (36,8%) i nieco rzadziej z sytuacją materialną bardzo dobrą i dobrą (30,3%)

Mniejszą popularnością cieszyły się wyjazdy zagraniczne, które w dużym stopniu uzależnione były od sytuacji materialnej wyjeżdżających. Turystyczno-wypoczynkowe wyjazdy zagraniczne kobiet 50+ prezentują dane empiryczne zamieszczone w tabeli 3.

Tabela 3. Kierunki zagranicznych wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+ w latach 2012–2016 z uwzględnieniem sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
				bardzo dobra, dobra		przeciętna	
		N	%	N	%	N	%
1.	Wyjechano: nad morze	34	23,3	17	25,8	16	21,1
	w góry	13	8,9	7	10,6	6	7,9
	nad jezioro, rzekę	2	1,4	0	0,0	2	2,6
	do rodziny	10	6,8	5	7,6	4	5,3
	inne	4	2,7	3	4,5	1	1,3
2.	Nie wyjeżdżano za granicę	45	30,8	20	30,3	25	32,9
3.	Brak danych	52	35,6	23	34,8	27	35,5

Źródło: Badania własne (N = 146).

Z analizy danych zawartych w tabeli 3 wynika, że wśród wszystkich kobiet 50+ korzystających z wyjazdów zagranicznych przeważały wyjazdy nad morze (23,3%). Osoby znajdujące się w sytuacji materialnej bardzo dobrej i dobrej najczęściej wyjeżdżały na plaże Francji, Włoch i Chorwacji. Natomiast kobiety z sytuacją materialną przeciętną preferowały wyjazdy nad morze do Włoch, Grecji i Tunezji. Słabym zainteresowaniem respondentek cieszyły się inne kierunki zagranicznych wyjazdów turystycznych (góry, jeziora, rodzina). Należałoby zwrócić uwagę na duży odsetek kobiet 50+, które turystycznie w ogóle nie wyjeżdżały za granicę (30,8%), niezależnie od ich położenia materialnego.

Turystyczne wyjazdy wypoczynkowe zarówno krajowe, jak i zagraniczne łączyły się z odpowiednim organizatorem. Organizatorów tych wyjazdów, z których korzystały kobiety 50+ przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Organizatorzy wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych kobiet 50+ z uwzględnieniem sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
				bardzo dobra, dobra		przeciętna	
		N	%	N	%	N	%
1.	Sama organizuje wyjazd	97	66,4	46	69,7	49	64,5
2.	Biuro podróży	64	43,8	33	50,0	30	39,5
3.	Klub seniora	45	30,8	26	39,4	17	22,4
4.	Organizacje kościelne	9	6,2	3	4,5	6	7,9
5.	Rodzina	4	2,7	2	3,0	2	2,6
6.	Przyjaciele, koledzy	3	2,1	0	0,0	3	3,9
7.	UTW/UKW	4	2,7	1	1,5	3	3,9
8.	Inni organizatorzy	3	2,1	1	1,5	2	2,6
9.	Brak danych	4	2,7	1	1,5	3	3,9

Źródło: Badania własne (N=146). Procenty nie sumują się – uwzględniono więcej odpowiedzi.

Analiza danych empirycznych przedstawionych w tabeli 4 wskazała, że niezależnie od sytuacji materialnej badanych dominowały trzy grupy organizatorów wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych. Były to wyjazdy organizowane samodzielnie przez badane osoby (ogółem 66,4%), przez biura podróży (ogółem 43,8%) oraz Kluby Seniora (ogółem 30,8%). Wyjazdy turystyczne kobiet 50+ organizowane przez inne instytucje (np. organizacje kościelne, Uniwersytety Trzeciego Wieku – UTW) wymieniane były sporadycznie.

Wyjazdy wypoczynkowe łączą się z poniesionymi kosztami. Wielkość wydatków pieniężnych przeznaczonych przez badane osoby na wyjazdy turystyczne z uwzględnieniem sytuacji materialnej zawarta została w tabeli 5.

Tabela 5. Wydatki pieniężne poniesione przez kobiety 50+ na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe w 2016 roku z uwzględnieniem sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
				bardzo dobra, dobra		przeciętna	
		N	%	N	%	N	%
1.	do 500 zł	18	12,3	8	12,1	9	11,8
2.	501–1000 zł	24	16,4	12	18,2	12	15,8
3.	1001–2000 zł	49	33,6	17	25,8	30	39,5
4.	2001–4000 zł	27	18,5	16	24,2	11	14,5
5.	4001–6000 zł	14	9,6	9	13,6	5	6,6
6.	6001–8000 zł	1	0,7	0	0,0	1	1,3
7.	8001–10000 zł	0	0,0	0	0,0	0	0,0
8.	10001 i więcej zł	0	0,0	0	0,0	0	0,0
9.	Brak danych	13	8,9	4	6,1	8	10,5
10.	Razem	146	100,0	66	100,0	76	100,0

Źródło: Badania własne (N=146).

Z analizy danych zawartych w tabeli 5 wynika, że respondentki charakteryzujące się przeciętną sytuacją finansową w większości (39,5%) przeznaczają rocznie na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe od 1001–2000 zł. Także kobiety 50+ będące w sytuacji materialnej bardzo dobrej i dobrej rocznie na ten cel ponosiły tę samą kwotę wydatków (25,8%). Należałoby zaznaczyć, że były także takie panie, których stać było na wyjazdy wypoczynkowe za 2001–4000 zł.

Poziom wydatków przeznaczonych na wyjazdy turystyczne w 2016 roku w opinii badanych stanowił jednak znaczące obciążenie ich budżetu domowego (tabela 6).

Tabela 6. Ocena poziomu wydatków poniesionych na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe kobiet 50+ w 2016 roku z uwzględnieniem sytuacji materialnej.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Sytuacja			
		N	%	N	%	N	%
1.	Poniesione wydatki: stanowiły duże obciążenie budżetu domowego	73	50,0	25	37,9	46	60,5
	nie stanowiły obciążenia finansowego	61	41,8	35	53,0	25	32,9
2.	Brak danych	12	8,2	6	9,1	5	6,6
3.	Razem	146	100,0	66	100,0	76	100,0

Źródło: Badania własne.

Z analizy danych przedstawionych w tabeli 6 wynika, że wydatkowane kwoty pieniężne na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe dla ponad połowy badanych (53,0%) z sytuacją materialną bardzo dobrą i dobrą nie stanowiły obciążenia budżetu domowego. Natomiast dla 60,5% kobiet 50+ charakteryzujących się sytuacją materialną przeciętną, poniesione koszty tych wyjazdów były dużym obciążeniem finansowym budżetu domowego.

Dyskusja

W artykule przedstawiono niektóre zagadnienia wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych krajowych i zagranicznych podejmowanych przez kobiety 50+. Szczególną uwagę zwrócono na długość okresu i kierunki wyjazdów wypoczynkowych, ich organizatorów oraz na wydatki pieniężne przeznaczone na te wyjazdy.

Uzyskane wyniki miały potwierdzić lub zaprzeczyć opiniom kształtującym tradycyjnie stereotypowy wizerunek kobiety 50+, zawężony do jednostronnej roli gospodyni domowej w życiu indywidualnym i rodzinnym, zdeterminowanej niskim poziomem materialnym. Wizerunek ten uwzględniał rolę matki, żony, babci oraz zadowolonej gospodyni domowej,

kobiety troszczącej się o dorosłe dzieci, wnuki i męża. Kobiety, które miały zajmować się domem, wychowaniem lub pomocą w wychowaniu wnuków, a w wolnym czasie mogły angażować się w działalność społeczną, charytatywną w ramach społeczności lokalnej (Goodman, 2001, s. 169).

Syntetycznie ujęte wyniki badawcze nie potwierdziły w pełni stereotypowego wizerunku kobiet 50+. Ukazały ich mobilność poza domem i rodziną, ukierunkowaną m.in. na podróże krajowe i zagraniczne o znaczeniu poznawczym i rekreacyjnym przejawiającym się w zwiedzaniu oraz w czynnych i biernych sposobach spędzania wolnego czasu. Badane seniorki oceniające bardzo dobrze i dobrze swoją sytuację materialną częściej preferowały długoterminowe (powyżej 5 dni) wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe (droższe). Z kolei kobiety 50+ znajdujące się w przeciętnym położeniu materialnym opowiadały się za wyjazdami krótkoterminowymi (do 5 dni), a więc często tańszymi.

Niezależnie od sytuacji materialnej, większość respondentek decydowała się na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe krajowe a nie zagraniczne. W wyjazdach krajowych przeważał pobyt nad morzem, w górach oraz wyjazd

do rodziny. Warto podkreślić, że kobiety 50+ deklarujące swoją sytuację materialną jako przeciętną często korzystały z wyjazdów do gospodarstw agroturystycznych. W gospodarstwach tych tańszy był pobyt oraz oferowane możliwości korzystania z szerszych propozycji wypoczynku. Natomiast na turystycznych wyjazdach zagranicznych badane seniorki częściej korzystały z biernych, a więc mniej kosztownych, bez dodatkowych opłat, form wypoczynkowych.

Sytuacja materialna kobiet 50+, jak wykazały wyniki badań, nie miała większego wpływu na wybór organizatora wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych. W większości wyjazdy te organizowane były przez same kobiety (mniejsze koszty), Kluby Seniora i biura podróży. W małym zakresie organizatorami tych wyjazdów były instytucje kościelne, Uniwersytety Trzeciego Wieku, rodzina, przyjaciele. Wydatki finansowe przeznaczone na podróże krajowe i zagraniczne dla przeważającej części respondentek, szczególnie z sytuacją materialną przeciętną, stanowiły duże obciążenie ich budżetu domowego. Źródłem finansowania podróży były systematycznie odkładane odpowiednie kwoty pieniężne z otrzymywanej emerytury. Emerytura, jako ekonomiczna podstawa utrzymania determinowała zatem nie tylko aktywność turystyczno-wypoczynkową, lecz także była źródłem innych wydatków niezbędnych w utrzymaniu gospodarstwa domowego i prowadzeniu wybranego stylu życia.

Koniecznym należałoby podkreślić, że poziom sytuacji materialnej kobiet 50+ w Polsce w porównaniu do mężczyzn w tym wieku jest znacznie niższy. Przyczyny tych różnic leżą w systemie emerytalnym. Pozostałości historyczne ukształtowały system emerytalny w taki sposób, że opierał się na męskich dochodach rodziny, zapewniających jej utrzymanie. Kobieta natomiast zajmowała się domem i dziećmi. Wyższe wynagrodzenie mężczyzn oraz z tego tytułu wyższe składki

odprowadzane do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) spowodowały wyższe emerytury. Podejmowane przez kobiety zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy zaniżało ich emerytury. Także regulacje prawne umożliwiające opiekę nad dzieckiem, urlopy macierzyńskie, wychowawcze bezpłatne także przyczyniły się do gorszej sytuacji materialnej i emerytalnej kobiet.

W Polsce emeryturę lub rentę, według Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) pobiera około 9 mln osób. Z danych Krajowego Rejestru Długów wynika, że polscy emeryci są coraz bardziej zadłużeni. Przykładowo w 2017 roku zadłużonych było około 234 tys. osób w wieku emerytalnym, a ich dług wynosił blisko 2,9 mld zł. Średni dług osoby na emeryturze to 12,3 tys. zł. Aby spłacić to zobowiązanie senior musiałby w całości oddać aż siedem przeciętnych emerytur. Powody zadłużania się emerytów są zatem niezmiennie od lat. Są to: niewystarczające dochody, zaciąganie kredytów, pożyczek i innych zobowiązań na rzecz młodszych członków rodziny i śmierć współmałżonka (najczęściej mężczyzny). Emeryci zaciągają często kredyty, pożyczki na prośbę młodszych członków rodziny, zwłaszcza kiedy nie mają oni wystarczającej zdolności kredytowej. Bywa tak, że wnuki, dzieci nie płacą rat, wówczas musi spłacać je ten, kto wziął kredyt. Z kolei banki i parabanki chętnie udzielają kredytów i zobowiązań, bo emeryci stanowią solidną grupę klientów. Pomimo, że ich dochody nie są wprawdzie wysokie, ale za to regularne i pewne.

Otrzymywane świadczenia emerytalne często są na niewystarczającym poziomie, aby jednocześnie zapłacić za mieszkanie i bieżące rachunki, kupić kosztowne leki i mieć pieniądze na życie, czy też na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe. Przeciętna emerytura w Polsce dla kobiet w 2017 roku wynosiła 1615 zł brutto, a dla mężczyzn 2700 zł brutto. Dlatego też znaczna część emerytów korzysta

z kredytów i pożyczek, zwłaszcza na początku przejścia na emeryturę, w celu kompensacji niższych dochodów. Bywa tak, że w sytuacji, kiedy emeryci nie są w stanie regulować zaciągniętych zobowiązań, ich długi odkupują fundusze sekurytyzacyjne i firmy windykacyjne. Stają się one najczęstszymi wierzycielami seniorów i stanowią 40% wszystkich emeryckich długów. Ważne miejsce w obciążeniach finansowych seniorów zajmują niezapłacone zobowiązania wobec banków i firm pożyczkowych (21%); niezapłacony czynsz za mieszkanie i rachunki za wodę, prąd, gaz (16%); za abonament telewizyjny, internetowy, telefoniczny (13%) (*Seniorzy coraz bardziej...*). Charakterystyczne jest, że wśród zadłużonych seniorów przeważają właśnie kobiety, bo aż 62% wszystkich dłużników – emerytów. Wysoki odsetek zadłużonych kobiet spowodowany jest ich dłuższym życiem. W chwili śmierci męża wszystkie zobowiązania finansowe przejmują wdowy. W tej sytuacji trudniej zatem ze spłatami długów, ponieważ dochód gospodarstwa domowego w znacznym stopniu maleje (*Seniorzy coraz bardziej...*).

Niezależnie od barier ekonomicznych wpływających na aktywność turystyczną kobiet 50+ (także pozostałych seniorów) występują również inne ograniczenia (psychospołeczne, zdrowotne, organizacyjne). W. Osiński (2013, s. 32) wymienia m. in. takie bariery uczestnictwa w aktywności rekreacyjnej, jak: brak aktywnego stylu życia w przeszłości; ograniczone kontakty społeczne, osobowość introwertyczna; niski poziom wykształcenia i mała wiedza o znaczeniu aktywności fizycznej; przynależność do grupy społecznej, w której aktywność turystyczną uznaje się za mało istotną; stała opieka nad wnukami; złe doświadczenia wyniesione z uczestnictwa w obowiązkowym wf w szkole czy na uczelni; brak wsparcia rodziny i rówieśników, konflikty w rodzinie; brak lub utrudniony dostęp do obiektów i urządzeń rekreacyjnych, w tym brak informacji (promocji).

Słusznie zauważa W.J. Chodźko-Zajko i inni (2009, s. 1510), że żadna aktywność rekreacyjna nie może powstrzymać procesu starzenia się biologicznego człowieka. Są jednak dowody na to, że aktywność ta minimalizuje fizjologiczne skutki biernego, siedzącego trybu życia, zwiększa jego długość, ogranicza rozwój chorób przewlekłych i zaburzących. Są także dowody na to, że aktywność turystyczno-rekreacyjna osób starszych przynosi znaczące korzyści psychospołeczne. Między innymi zwiększa poczucie własnej wartości, zmniejsza depresję i stres, ułatwia nawiązywanie kontaktów z innymi osobami, daje możliwość wsparcia społecznego (Chodźko-Zajko, 1998, s. 2). Kobiety 50+ powinny zatem angażować się w tę aktywność, unikać biernego trybu życia, kosztem nawet uszczuplenia budżetu domowego. Badania prowadzone w USA wskazały, że każdy dolar zainwestowany w aktywność rekreacyjną seniorów oszczędza 3,20 dolara, które przeznaczono by na opiekę medyczną (Osiński 2013, s. 10).

Wnioski

W artykule przedstawiono możliwości korzystania przez kobiety 50+ z wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych zdeterminowanych ich sytuacją materialną. Wyjazdy na wczasy, do uzdrowisk, gospodarstw agroturystycznych, do rodziny stwarzają dobrą okazję korzystania z oferty rekreacyjnej proponowanej przez ośrodki turystyczno-wypoczynkowe. Motywują do aktywnego wypoczynku dzięki zachętom płynącym ze strony kierownictwa tych ośrodków, personelu medycznego, animatorów czasu wolnego, lokalnych przewodników turystycznych oraz sugestiom właścicieli obiektów wypoczynkowych i zachętom płynącym od samych klientów.

Szeroka promocja korzystania z wyjazdów turystycznych nie do końca stanowiła zainteresowanie kobiet 50+. Wyniki badań ankietowych ukazały, że pomimo wiedzy na temat

korzyści zdrowotnych, jakie przynoszą wyjazdy wypoczynkowe, seniorki dość oszczędnie w nich uczestniczyły. Odkładane na wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe pieniądze nie starczały na pokrycie dodatkowych kosztów czynnych form aktywności rekreacyjnej. Stąd też wśród kobiet 50+ dominowały tańsze, bierne sposoby spędzania wolnego czasu, o mniejszym znaczeniu dla kondycji fizycznej i psychospołecznej. Wynik ten wspierają otrzymane opinie respondentek na temat przeciętnej ich sytuacji materialnej, która głównie ograniczała korzystanie z aktywności turystyczno-rekreacyjnej.

Procesu starzenia nie można uniknąć i zatrzymać. Od nas w znacznym stopniu zależy, czy starzenie to będzie pomyślne. Znaczącym czynnikiem pomyślnego starzenia się kobiet 50+ (mężczyzn także) jest czynna aktywność turystyczno-rekreacyjna. Szczególnie taka, która dostosowana jest do indywidualnych możliwości, i która podejmowana jest z własnej, nieprzymuszonej woli. Jeżeli brakuje w świadomości przekonania do korzyści płynących z wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych, to osiągnięcie pomyślnego starzenia się społeczeństwa nie wspomogą nawet odpowiednie uregulowania prawne. Na przykład w Polsce obowiązuje ustawa o osobach starszych, która m.in. nakłada na instytucje administracji publicznej oraz inne organizacje zaangażowane w kształtowaniu sytuacji osób starszych obowiązek dbania o zaspokojenie ich potrzeb, zapewnienie pomyślnego starzenia się (*Ustawa o osobach starszych*, 2015).

Przedstawione w artykule wyniki badań oraz ich dyskusja mogą stanowić podstawę do sformułowania kilku syntetycznych wniosków poznawczo-aplikacyjnych:

► Podczas wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych, kobiety 50+ nie przejawiały szerokiego zainteresowania propozycjami czynnych form aktywności fizycznej m.in. ze względu na ich przeciętne położenie

materialne. Wskazane zatem jest cenowe zróżnicowanie usług związanych z aktywnością fizyczną i dostosowanie ich do sytuacji materialnej respondentek. Podejście takie, z jednej strony spowodowałoby większą konsumpcję tych usług, zapewniającą zdrowotne i psychospołeczne korzyści. Z drugiej strony, większe byłyby korzyści komercyjne (ekonomiczne) oferentów wyjazdów turystycznych. Ostatecznie, uzyskane korzyści przez klientów i oferentów czynnych form aktywności turystycznej pomnażają następne. Zmniejszają koszty opieki zdrowotnej i społecznej; zwiększają zdolność do pracy kobiet 50+, szczególnie ważnej ze względu na ich sytuację materialną; umożliwiają wniesienie dużego wkładu w życie zawodowe, społeczne przez bogactwo ich doświadczenia i wiedzy.

► Wskazane jest tworzenie programów aktywności turystyczno-rekreacyjnej dla osób starszych, w tym kobiet 50+. Programy takie mogłyby skłonić seniorów do refleksji nad swoimi postawami wobec czasu wolnego, systemem wartości; dawać wsparcie i motywować do pozytywnego spojrzenia na swoje życie. Jak zauważa D. Walczak-Duraj: *Wsparcie to z jednej strony winno pochodzić od organizacji trzeciego sektora, z drugiej zaś od struktur władzy samorządowej, która nie wykazuje jeszcze dostatecznego zrozumienia i dostatecznej aktywności (poza znanymi wyjątkami) w tworzeniu w środowisku wiejskim (nie tylko – podkreślenie J.S., A.W.W.) warunków dla realizacji obywatelskiej polityki społecznej* (Walczak-Duraj, 2008, s. 55).

► Należałoby zatem w szerszym stopniu zainteresować władze instytucji publicznych, organizacje pozarządowe i non profit (Kluby seniora, Uniwersytety Trzeciego Wieku, Kluby fitness) oraz komercyjne podmioty turystyczne, tworzeniem i realizacją programów aktywności

turystyczno-rekreacyjnej osób w wieku starszym. Słusznie zauważa M. Januszewska (2017, s. 263), że podmioty gospodarki turystycznej powinny zmienić nastawienie i nie traktować seniorów jako segment rynku turystyczno-wypoczynkowego o marginalnym znaczeniu.

- Trafne zdiagnozowanie przedstawionych problemów, w tym barier aktywności fizycznej kobiet 50+ wymusza potrzebę podejmowania szerszych badań naukowych uwzględniających specyficzne potrzeby zdrowotne i dobrostanu kobiet w wieku senioralnym. Proponować należałoby zatem pogłębienie badań naukowych nad takimi tematami, jak: aktywność turystyczno-rekreacyjna kobiet 50+ w zależności od ich cech społeczno-zawodowych; znaczenie tej aktywności w stylu życia kobiet 50+. Prawdą, zatem jest, iż (...) *potrzebne będzie zawsze wstępne rozeznanie, jaki typ aktywności jest najbliższy kobietom z danej społeczności, oraz o tym, iż zazwyczaj proces aktywizowania kobiet, dotychczas biernych w wymiarze życia społeczno-politycznego* (także rekreacyjno-turystycznego – podkreślenie J.S., A.W.W.) *winien rozpoczynać się przede wszystkim poprzez rozwijanie niesformalizowanych sfer aktywności* (Walczak-Duraj, 2008, s. 162).

Uzyskane wyniki badawcze oraz powstające na ich podstawie publikacje mogą przysłużyć się do pełniejszego ujmowania wizerunku „nowoczesnej” seniorki, modyfikującego zarazem stereotypowe w tym zakresie poglądy. ☺

Jan Sikora – jest profesorem zwyczajnym. Zainteresowania naukowo-badawcze prof. J. Sikory ukierunkowane są na społeczno-ekonomiczne problemy obszarów wiejskich, politykę społeczną dotyczącą pracy zawodowej i czasu wolnego seniorów, socjologię zarządzania, ekonomiczno-socjologiczne uwarunkowania

turystyki i agroturystyki, etykę biznesu turystycznego. Jest autorem bądź współautorem kilkudziesięciu publikacji zwartych oraz ponad czterystu artykułów.

Afiliacja:

Uniwersytet Zielonogórski
email: sikorajan@interia.pl

Agnieszka Wartecka-Ważyńska –

dr, pracuje w Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu. Przedmiotem zainteresowań naukowo-badawczych dr A. Warteckiej-Ważyńskiej są społeczne uwarunkowania turystyki i rekreacji, szczególnie turystyki młodzieży i seniorów. Zajmuje się badaniem losów zawodowych absolwentów uczelni wychowania fizycznego. Jest autorem bądź współautorem czterech publikacji zwartych i ponad stu artykułów.

Afiliacja:

Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu
email: wartecka@awf.poznan.pl

Bibliografia

- Babbie, E. (2003). *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chodźko-Zajko, W.J., i in. (2009). Exercise and Physical Activity for Older Adults, *Medicine & Science in Sports & Exercise*, vol. 41(7), pp. 1510–1530.
- Duraj-Walczak, D. (2008). Bariery uczestnictwa kobiet wiejskich w życiu społeczno-politycznym, *Humanizacja Pracy*, 6(246), s. 55.
- Duraj-Walczak, D. (2008b). Zaufanie i kapitał społeczny kobiet wiejskich. W: J. Krzyszkowski (red.), *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament do Spraw Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji, s. 162.
- Frankfort-Nachmias, Ch., Nachmias, D. (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: wydawnictwo Zysk i S-ka.

- Giddens, A. (2004). *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Goodman, N. (2002). *Wstęp do socjologii*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Januszewska, M. (2017). Rozwój turystyki seniorów jako konsekwencja zmian starości demograficznej. W: A. Rapacz (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Jóźwiak, J., Podgórski, J. (2006). *Statystyka od podstaw*. Warszawa: PWN.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski 2016* (2016). Warszawa: GUS.
- Osiński, W. (2013). *Gerokinezylogia. Nauka i praktyka aktywności fizycznej w wieku starszym*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Pikuła, N. (2013). *Senior w przestrzeni społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Borgis Sp. z o.o.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050 (2014), *Studia i Analizy Statystyczne*, GUS.
- Seniorzy coraz bardziej zadłużeni*, <http://biznes.interia.pl/finanse-osobiste/news/>
- Sytuacja osób starszych w Polsce w roku 2015*, (2016). Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- Ustawa o osobach starszych* (Dz. U. 2015, poz. 1705).
- Wawrzyniak, J.W. (2010). *Wcielenia współczesnego emeryta. Symbolika pełnienia ról*. W: D. Kałuża, P. Szukalski (red.), *Jakość życia seniorów w XXI wieku aktywności*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Worach-Kardas, H. (2015). *Starość w cyklu życia. Społeczne i zdrowotne oblicza późnej dorosłości*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.

Economic and Social Determinants of Rest and Travel Vacations of Women Over 50

Abstract

In the paper there are presented the chosen economic and social determinants of rest and travel vacations of women over 50 in the light of survey study results. It consists descriptions of material situation of surveyed women, duration of their rest and travel vacations (both domestic as well as international), their decisions considering a travel agency and share of home budget they spent on vacations. In the survey a purposive sampling was used. A selection of women to the study based on following categories: a complexity of their social role, higher life expectancy, lower level of their material situation in comparison to men. The results show that material situation of women over 50 determines duration of rest and travel vacations. This outcome is related to both domestic as well as international trips. The surveyed women were also aware that these vacations had their psychosocial and health advantages. Due to the fact that financial resources of women were limited, these advantages could not be used by them to a greater extent. The paper is based on the outcomes coming from the diagnostic survey. The survey was conducted in Poznań among 146 women over 50. It is important to note that authors decided to use an analysis of subject literature too.

Keywords:

women over 50, rest and travel vacations, advantages, material situation.